

Людмила ЛЄМЄШЕВА

Стрибок у СВОБОДУ

Фестивалі як дзеркало пострадянського суспільства*

...Поки міжнародний Московський кінофестиваль тьмянів, линяв і видихався, на берегах Чорного моря, в Сочі набрав сили "Кінотавр", в Анапі - "Кіношок", в Одесі - краще-гірше реанімувався "Золотий Дюк"; на пляжах Балтійського моря гуляла "Янтарна пантера" і ніжилась на сонці "Балтійська перлина"; по гаряч слов'янських точках рушив "Золотий витязь", по Волзі та Дніпру попливло на теплоході акторське "Сузір'я", і ще якісь водоплаваючі фестивалі з'явилися.

Справді, замість ковтати спресоване натовпом повітря на розплавлених від спеки тротуарах і приходити до тями у напівпорожніх кінозалах, краще плавати по морю чи річці, а потім демонструвати засмагу і фільми вдячній змученій публіці й небалуваним провінціалам. Комфортно, камерно, всі у вигрaші - і господарі, й гості.

Як на мене, було шкода вмираючого Московського кінофестивалю, саме грандіозності його шкода. І що ж тут гарного, чому радіти і чим вихвалитися, сказала б розумна російська людина - князь Петро Вяземський, що у нас від думки до думки п'ять тисяч верст... Та в тому і штука, що звичка до "великого стилю" - великої країни, великої столиці, великого свята і великого безладдя - вона вже в крові, тут щось ірраціональне. Ну, тісно на теплоході, тісно під пляжними парасольками, розумієте? І зовсім інша річ вештатися між Будинком кіно на Васильєвській, готелем "Росія" біля Червоної площі і Кіноцентром на Краснопресненській, всюди запізнюючись, дивлячись фільми зсередини, а то й взагалі з кінця, ловлячи останнє питання на прес-конференціях і доїдаючи передостанній бутерброд на презентаціях. А цей ошатний натовп, що вирує у великому холі кіноконцертного залу в "Росії", - починаєш розмову з одним, продовжуєш з третім, а закінчуєш сам з собою, якщо ти вже такий зануда, бо ніхто нікого не слухає, всі кудись поспішають і нервово бояться щось або когось пропустити... Ця суміш столичного і професійного снобізму, пліток і

пересудів про прибулих знаменитостей, обмін короткими вироками - "це - дивитися", "те - ні", радісні вигуки, заглядівши знайомі близькозарубіжні обличчя. Тільки намилишся чесно дивитися фільм - і вже знову п'єш сто першу чашку кави і виймаєш двадцять другу цигарку, хоча давно не палиш. Ярмарок марнославства, порожня, лихоманкова, жива і прекрасна суєта суєт.

Втома після такого фестивалю також грандіозна - як після далекого запливу у велику хвилю: лежиш блаженно на березі і дослухаєшся до шуму і дзвону у всьому тілі.

Видно, не мені одній стало шкода цього сумнівного кайфу. Московський кінофорум буде врятовано! - оголосила група ентузіастів, - а краса врятує світ! - у новому фестивальному девізі почувалися знайомі глобальні й місіонерські нотки. Правда, нинішній президент ММКФ, кінорежисер Сергій Соловйов надзавдання уточнив і звизив: у піку "Кінотавру" з його досить вульгарною атмосферою, вони влаштують свято інтелегентне, навіть академічне: "Це повинно стати кроком до відновлення почуття нашої гідності, нашого самовідчуття в культурному світі".

Чи вдалося досягти?

Про відкриття і закриття XIX фестивалю ви могли судити самі - трансливалося по телебаченню. Мені, наприклад, найбільше сподобалися три російські музи - кінозірки Наталя Андрейченко, Тетяна Друбич та Ірина Метлицька - стильно вдягнуті, з непомітним, по-європейськи, гримом, які говорили з різною мірою жвавості трьома мовами.

Академічний (з балетом) і навіть урядовий (з Чорномірдіним і Лужковим) рівень відкриття дещо поспував фермер за походженням, а нині голлівудська зірка Річард Гір. Представлений залові з усіма належними голові журі епітетами і реверансами, він, у свою чергу, просто так, по-домашньому оголосив: "Я хочу познайомити вас із Машею Валентиною, ми познайомилися з нею у вісімдесят дев'ятому році, коли я вперше приїздив до Москви". І круглолиця російська баришня вийшла з-за куліс, збентежено вклони-

лась і швиденько віддалилася. Нічого собі... Такий пасаж можна дозволити собі тільки в туземців. Та й то небезпечно - за порушення священного ритуалу можуть і зжерти, якщо, звичайно, плем'я людодське. Та ми люди інтелегентні, зробили вигляд, що все так і треба, просто мила американська безпосередність.

З Річардом Гіром взагалі було багато клопоту - він не тільки всюди тягав за собою цю Машу, і на прес-конференціях вона іноді за нього відповідала на питання, - а й запізнювався на перегляди конкурсних фільмів, а то і взагалі не з'являвся. Спізнився б він в Каннах бодай на 15 хвилин, - уїдливо нарікали колеги, які добре знали "їхні норози", - відразу б вилетів з журі. І ніколи більше не був би запрошений.

Погано в них із свободою і демократією, прямо якийсь авторитарний режим...

Бути дисциплінованим в недисциплінованому світі так само важко, як і побудувати комунізм в окремо взятій країні. Так, приємно здивували того ж Гіра в Шереметьєво, влаштувавши віртуальну прес-конференцію (телекомунікації на фестивалі забезпечувала через супутник фірма "Комстар"). Але цей нечуваний раніше технічний прогрес давав перебої: на відкритті, наприклад, членам різномовного журі забули роздати апарати для синхронного перекладу. Або - акредитаційні картки робилися з використанням системи "Едікон" знаменитої фірми "Кодак" - та чекати їх доводилося в неймовірній навіть для розвинутого соціалізму черзі. Одне слово, "такого бардака ще не було" - почувла я традиційні нарікання колег, приїхавши до Москви із запізненням.

Негарно починати розповідь про свято з організаційних проколів і накладок - у кого їх не буває. Але технічне оснащення на рівні західних стандартів, узагалі - більша цивілізованість були немов би супутнім завданням фестивалю, який проводився в пору сторіччя кіно. Уряд Росії і Московська мерія виділили на нього величезні суми. Вперше, до речі, було запроваджено приз "Святий Георгій Побідоно-

*Продовження. Початок дивись в №2, 1996.

сець" (золотий, срібний і бронзовий) і вперше переможцям належали грошові премії: головний приз - 50 тисяч доларів і три призи - по 20 тисяч.

Все було дорожче цього літа, але й кращої якості: готелі, прийоми, наряди господарів та їхні машини. Партія, яку погрожував заснувати, живучи на дві держави, режисер Андрон Михалков-Кончаловський, - "За чисті громадські туалети" - могла б святкувати мініперемогу: з туалетами на фестивальных об'єктах теж все було о'кей.

На прийомі, який влаштував генеральний директор фестивалю Олек-

Річард Гір.

сандр Абдулов, гвоздями програми були Річард Гір, що грав на гітарі, й пиво з раками у срібній фользі. Я рада повідомити: не всі вони були з'їдені. Схоже, страшне видіння майбутнього голоду уже не підстьобує апетити столичної публіки у вечірніх туалетах. Частина запрошених взагалі не прийшла - воліли культурну програму більш академічну.

Цьогорічні прийоми відзначалися більшою закритістю і нерідко - приватним джерелом фінансування: якщо не входиш до відповідної тусовки, то й не втрапиш. Особливо красивим і шикарним святом, як казали ті, хто там був, - виявився вечір у клубі "Люкс" в Олімпійському селі, який влаштували власник клубу Артем Готов і президент акторської гільдії Євген Жариков.

На два дні гостей фестивалю і деяких господарів - теж за спецзапрошеннями - вивіз до Нижньгородської області Микита Михалков: показати справжню російську старовину та успіхи юної російської демократії. За свідченням Ганса Шлегеля, представника Берлінського фестивалю, якого

добре знають в Україні, - це було найсильніше враження від фестивалю. До речі, "екс-секс-символ" Річард Гір і там відзначився: його затримав рибнагляд за спробу вступити у ринкові стосунки з місцевими бракон'єрами. Вони ж не віддали, що він - зірка і що це просто мила американська безпосередність...

Ну, а що ж кіно? - з повним правом запитає читач. - А хіба кіно сьогодні когось цікавить? - запитаю я в свою чергу. - І хіба заради нього їздять на фестивалі?

Жартую, звичайно. Хоча...

Про конкурсну програму, чесно зізнаюсь, судити можу мало, бо перегляди для преси починалися о пів на десяту ранку. Тільки класовий ворог критиків (яким оголосив себе Сергій Соловйов) міг задумати таке в умовах нічного фестивального режиму. "Своїм" і особливо спритним діставалися квитки на денні перегляди в "Росії". Я ж просто купувала їх іноді в касі, а один раз - на руках: на фільм Петра Тодоровського "Яка дивовижна гра". Рідкісний випадок - був аншлаг. Проте жінка, яка продала мені зайвий квиток, пішла з середини сеансу. І то правда - кіно пізнавано "тодоровське", та ніби малокровне і вицвіле від часу - вицвіли, на жаль, не лише барви, а й емоції. Хоча оповідає цей ностальгійний фільм, судячи з усього, про юність автора. Може, зашкодило пряме вторгнення політики у приватне життя, у світ інтимних людських пристрастей, де так на місці відчуває себе режисер.

Фільмові передіракали Головний приз, та перемогла у трьох номінаціях мелодрама "Французька жінка" Режі Варньє, автора широко відомого "Індокитаю", який одержав 1993 року "Оскар". Головний приз, після довгих суперечок журі, яке затримало закриття фестивалю аж на годину, не дістався нікому, - хоча конкурсна програма, на думку багатьох, була сильнішою, аніж у попередні роки.

Але чим безперечно виявився багатий XIX фестиваль, так це позаконкурсними показами і ретроспективами - їх було з десяток, на радість кіноманам і фанатам. Охоплення виявилось справді академічним: "Кіно про кіно" (до сторіччя кінематографа), "Невідоме кіно колишнього СРСР", "Російське кіно в еміграції", 25 років міжнародного форуму молодого кіно в Берліні, програма фільмів Тарковського і "Свята Анна", "Продюсер в Росії", "Жінки в кінематографі", колекція еротичного кіно Регіні Циглер, ретроспектива фільмів Микити Михалкова і т.п.

...У затишному залі "Санкт-Петербург" першокласного готелю "Палас Отель" два дні тривав міжнародний симпозіум на тему: "Пострадянське мистецтво в пошуках нової ідеології". Про що говорили? Про випробування свободою, про кризу ідей і кризу есте-

тики, про нові цінності і нових героїв, про смерть старих міфів і народження нових, про постмодернізм і російську ідею - про все, про що можуть сьогодні говорити інтелектуали будь-якого віку й орієнтації: від патріарха дисидентства Андрія Синявського до юного авангардиста Олександра Архангельського. В суперечках пристрастей поменшало, "ума холодних наблюдений" побільшало. Нудно, звичайно, слухати тверезі слова дорослих людей, хіба можна порівняти це з гарячковим маренням і нісенітними ідеями перших перебудовних років... Що поробиш, пострадянське суспільство до суворой прози схиляє.

На міжнародному семінарі в Кіноцентрі маститі кінознавці з нездоланим занудством істинних професіоналів тлумачили про збереження і реконструкцію кінокласики; в рамках традиційного кіноринку прокатники виношували плани відновлення загального прокатного простору; жінки-кінематографісти Європи та Азії три дні з'ясували - "у неформальній обстановці" - чи впливає жіночий погляд на чоловічу логіку... Працювало християнське журі і вперше за всю історію фестивалю прибула представницька делегація асоціації іноземної преси Голлівуду. І багато чого ще було.

Отже, Московський фестиваль вижив і навіть, незважаючи на всі проколи, слабості й огріхи, набирає третього дихання. По-перше, його обіцяють зробити щорічним, по-друге, тільки п'ята частина державних коштів піде на проведення фестивалю. Решта грошей спрямовуватимуться на створення сучасної технічної інфраструктури фестивалю. Ведуться переговори з Юрієм Лужковим про будівництво фестивального центру, який зміг би стати "постійним дійовим фактором світової культури", за словами Сергія Соловйова.

Плани грандіозні. Як і раніше. Як завжди.

Щодо обіцяного цього літа духу інтелігентності, то на звичному російському протягові вловлювалися скоріше перші подуви духу буржуазності. Щоправда, нагадувало це іноді ретромаскарад із фільму О.Рогожкіна "Особливості російського національного полювання в літній період", який змусив мене заливатися сміхом "із сльозами на очах".

На закритті найбільш хвилюючим видовищем були випущені в небо повітряні кульки з іменами знаменитих акторів і режисерів, котрих вже немає в живих. Шукала і не знайшла імені Івана Миколайчука. Але не нам ображатися на забудькуватість московську.

Згадала - з гіркотою і злістю - І Всеукраїнський кінофестиваль його пам'яті, влаштований на зорі перебудови, коли чуйні до нових ідеологічних вітрів

митці оплакували з трибуни загублене національне кіно і закликали до його негайного відродження. Допомогти ж провести фестиваль на гідному рівні і навіть просто очолити його журі провідні наші майстри відмовились - видно, знесилившись у битвах за національне відродження. Віддуватися довелося в основному критикам; роль голови журі теж змушений був узяти на себе мій колега Сергій Тримбач. Жаль, Всеукраїнський кінофестиваль виявився не тільки першим млинцем, а й останнім.

Можна було б з цього сумного приводу набути комплексу неповноцінності, цього прихованого супутника провінційності та маргінальності, якби ми не набули власного чудового досвіду.

Рік за роком дедалі змістовнішим та цікавішим, з вищим статусом і міцнішою репутацією у світовому кінопроцесі стає Київський міжнародний кінофестиваль "Молодість". Про чвертьвікову долю цього фестивалю, який задумав і багато років очолював відомий режисер Микола Мащенко, а потім змінив його молодий режисер-документаліст Михайло Павлов і от уже п'ять років дуже гідно, "інтелегентно й академічно" (я б додала - з урахуванням європейської традиції) веде кінокритик Андрій Халпахчі, - про це треба розповісти окремо. Так само, як про складну долю "Золотого Дюка". "Молодість" - єдиний в історії України фестиваль, який офіційно зареєстрований міжнародною федерацією асоціацій продюсерів; його президенту щойно вручено в Москві премію Ханжонкова "За головну кіноподію року".

Зате київська газета "Зеркало неділи" назвала подією року міжнародний фестиваль телевізійних програм "Бархатний сезон", який під лозунгом "За єдиний інформаційний простір, в ім'я миру і злагоди" влаштував президент телекомпанії "Тоніс" Володимир Іваненко. Ця людина, що зуміла відправити на теплоході в круїз по Середземному морю 300 чоловік, при знайомстві здивувала мене якимось незбагненим поєднанням якостей: пристрасть до ризику, до куражу, азартність гравця - і жорсткий прагматизм; грубувата напористість, брутальність - і психологічна грамотність у спілкуванні; якщо до цього додати тверезу самоіронію, здатність відчувати гумор не лише на рівні слів, а й на рівні ситуацій і вчинків, - ось вам портрет "нового українця".

І зрештою, ще один багато в чому вдалий досвід - перший Київський відкритий фестиваль акторів кіно "Стожари", який відбувся наприкінці минулого літа. Маленька жінка з дитячим личком Ніна Ільїна - президент гільдії кіноакторів України - виявила неабияку волю до перемоги: подолавши загаль-

ний свідомий і несвідомий опір, недовіру, малодушну апатію, втому чи скептицизм, вона створила справжнє свято. Декого дратувало, що сама актриса виявилась його головною героїнею. А як ви хотіли? Хоч у неї були помічники, вона була і продюсер, і директор, і режисер, і провідна виконавиця цієї шоу-вистави. Та будьте справедливі - не для себе ж одної вона старалась! Скільки задоволених і навіть щасливих облич бачила я в дні цього фестивалю - від майстра високого класу Світлани Крючкової до непрофесійного актора, відомого культуролога Вадима Ску-

жавних кордонів, фестивальному просторі.

І взагалі, поки з нами свято - з нами залишаються улюблені наші дурниці й самообмани, наші зачарування, ілюзії і забави. Інакше, як би ми витримали цю жорстоку драму життя і смерті... Тут свого роду психотерапія. Повертаючи нині на наші зранені вулиці і до будинків мистецтва свят, ми потихеньку навчаємося забутому мистецтву жити, прищеплюємо собі смак до благополуччя і норми.

О, новини: в Москві невгамовний Марк Рудинштейн, творець "Кінотав-

Кадр із фільму "Французька жінка". Режисер Режі Верньє. 1995.

ратівського, який з неприхованим дитячим задоволенням грав роль кінозірки.

Взагалі, не можна не помітити, що в колишніх радянських людей - в піку офіційному оптимізму, який насаджувався, - розвинувся важкий невротичний синдром: помічати погане і впритул не бачити навіть очевидно хороше. Спостерігачі-професіонали і критики-любители з любов'ю смакують, наприклад, нестачу культури, винахідливості на наших святах, що є чистою правдою. А ви б спробували самі - раптом у вас краще вийде, на наше спільне щастя?

Чи от іще - популярне причитання останніх років: бенкет під час чуми... кіно немає, а вони все гуляють. Та годі, панове-товариші! Не бенкет під час чуми, а здоровий інстинкт самозбереження, що змушує, грузинів, наприклад, не стогнати над хворим родичем, а співати і танцювати довкола його постелі. Позбувшись величезного прокатного простору колишньої нашої вітчизни, кіно тут же - заради свого порятунку - знайшло екологічну нішу в камерному, але такому, що не визнає дер-

ра", затіяв новий міжнародний кінофестиваль "Лици кохання"; а в сумнозвісному місті атомників під Чорнобилем благополучно відбувся перший міжнародний кінофестиваль "Славутич-96", котрий обіцяє бути щорічним.

Ось бачите, поки на Київській студії імені О.Довженка зупинено кіновиробництво (а в павільйонах навіть потріскалися труби від замерзлої води, оскільки з метою економії відключили опалення), кінопроцес переселився на ефемерні фестивальні острови і дрейфує разом з ними у відкритому просторі "ринкової економіки".

Скептик і песиміст - такий як Інгмар Бергман, - сказав би з цього приводу: "...це процес інтенсивний, майже лихоманковий, мені здається, він схожий на зміну шкіри, наповнену мурахами. Змія давно мертва і з'їдена, позбавлена отрути, але шкіра рухається, наповнена діяльним життям".

А невиправний історичний оптиміст, котрий кожної весни спостерігає, що немає воскресіння без смерті, і немає розвитку, немає росту без хвороб, життєрадісно вигукне: кіно померло - хай живе кіно!